

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

ԱՐԵՎՄՏԱՀԱՅՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՄԱՆ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՉԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ԱՐԵՎՄՏԱՀԱՅՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՀԱՆՋԱՏԻՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

(գիտագործնական միջազգային գիտաժողով)
Կիպրոս-Նիկոսիա
18-19 ապրիլի 2008թ.

ԳԻՏԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ԵՐԵՎԱՆ-2009

INTERNATIONAL ORGANIZING COMMITTEE FOR THE PREPARATION
OF THE WESTERN ARMENIAN NATIONAL CONGRESS

THE PROBLEMS
OF WESTERN ARMENIAN'S CLAIMS

COLLECTION OF CONFERENCE PAPERS

YEREVAN - 2009

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ КОМИТЕТ
ПО ПОДГОТОВКЕ НАЦИОНАЛЬНОГО СЪЕЗДА ЗАПАДНЫХ АРМЯН

ОСНОВОПОЛАГАЮЩИЕ
ПРАВОВЫЕ ТРЕБОВАНИЯ
ЗАПАДНОГО АРМЯНСТВА

СБОРНИК НАУЧНЫХ ДОКЛАДОВ

ЕРЕВАН – 2009

ԼՈՒԻՍ ԲԱՐԲԵՐԱ ՍԱՊԱՏԵՐՈՒ

Իսպանիայում
Հայաստանի
Հանրապետության
պատվավոր հյուպատոս

ԴԱՎԻԴ ԷԼԵՈՒՏԵՐԻՈՒ ԲԱԼԲՈՒՆՆԱ ՊԵՐԵՏ

Իսպանիայում Հայաստանի
Հանրապետության
պատվավոր
հյուպատոսության
փաստաբան

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայեցակարգ և Նախապատմություն

XX դարի ընթացքում տեղի ունեցած իրադարձությունների լույսի ներքո հեշտ չէ ճշգրիտ սահմանել, թե ինչ ասել է ցեղասպանություն կամ ավելի ճիշտ՝ ցեղասպանական արարքներ ու գործողություններ, որոնց ենթարկվել է մարդկությունը: Սա ամենևին նման վարքագծով պայմանավորված դաժանությունները շրջանցելու միջոց չէ: Հայեցակարգային խնդիրն ինչպես հասարակ լեզվի մի-

ջոցով ցեղասպանության որոշ մոտավոր և վերացական գաղափարների արտահայտման, այնպես էլ դրանք իրավական լեզվով արտահայտելու մեջ է, ինչն ինքնին զուրկ չէ բանավեճերից և ենթատեքստերից: Վերջիններս ցեղասպանության հայեցակարգը սահմանելու տարածայնությունների հետևանք են՝ անսահման վայրագություններն ինչ-որ կերպ արդարացնելու և դրանց օրինական տեսք հաղորդելու համար: Արդարացումն այս առումով արտահայտվում է այնպիսի փաստարկներով, ինչպիսիք են՝ բանակի կողմից «հրամանի կատարումը», հրահրված հայտարարություններ՝ «ոչ մի միջամտություն ներքին գործերին» սկզբունքով, կամ անհամատեղության փաստարկներ, ինչպես, օրինակ՝ «հանցանքներ են զուտ նրանք, որոնք դեմ են այն մարդկանց, ովքեր ոչ մի կապ չունեն հավաքական ոչնչացման հետ»:

Սակայն, ճիշտ է, որ 1998թ. հուլիսի 17-ի՝ Միջազգային քրեական դատարանի Յոթերորդի կանոնադրությամբ հնարավոր էր որդեգրել ցեղասպանության նոր, հայեցակարգային չափանիշ, որն ավելի կհամապատասխաներ մարդկության դեմ հանցագործությունների նոր իրավիճակներին, որոնք 1948թ. դեկտեմբերի 9-ի՝ ՄԱԿ-ի Ցեղասպանության հանցագործության կանխարգելման և պատժի մասին կոնվենցիայում ցեղասպանության հայեցակարգի ներառման արդյունք են: Այսպիսով, որոշակի խմբի անդամների գարշելի սպանությունների, անհետացումների և կտտանքների, ինչպես նաև բռնի տեղահանության բազում դեպքերը չեն ընկնում ցեղասպանության հանցակազմի ներքո, այն հիմնավորմամբ, որ նման արարքների նպատակը ոչ թե մարդկային խմբի ոչնչացումն է, այլ՝ «քաղաքական դրդապատճառները»: Այս հայեցակարգը ներառված չէ ոչ Իսպանիայի 1995թ. Քրեական օրենսգրքի, ոչ 1948թ. ՄԱԿ-ի Կոնվենցիայի և ոչ էլ՝ Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության մեջ:

Անկասկած, այսպես կոչված «խելացի պատերազմի» գովաբանումը, որը միայն «ռազմական թիրախների» դեմ է ուղղված, պար-

զապես մոլորություն է, վերը նշված դաժանությունները մոռացության մատնելու կործանարար և ավերիչ ձև՝ հասկացնել տալու, որ սպանելն արդարացված է՝ ռազմական նպատակներին հասնելու համար, կարծես թե սպանվողները մարդկային էակներ չեն:¹ Սա, անկասկած, բարբարոսության սոսկալի էֆեմիզմ է, որը մարդկային խմբերի, այսինքն՝ մարդկանց, սիստեմատիկ ոչնչացումն է: Որպես ակնառու օրինակ կարելի է բերել պատերազմը Բոսնիայում, որտեղ սերբ-բոսնիացիների հակահետևակային ականները վնասազերծելու հակամարդկային առանձնահատուկ մեթոդը մեծ սխալ է: Այս մեթոդի հիմքը հետևյալն էր. որոշակի տեղանքում հավաքել բոլոր երեխաներին ու հաշմանդամներին, պատահականությամբ ընտրել նրանցից մեկին և հարկադրաբար մի քանի մետր քայլել տալով՝ սպանել: Երեխաներն ու հաշմանդամները սարսափով սկսում էին փախչել՝ փորձելով փրկել իրենց կյանքը և, ի վերջո, վազելով վերացնում են ականները: Սա ոչ թե «խելացի պատերազմ» է, այլ մարդկության դեմ իրագործված հանցագործություններից ամենաահավորը:

Ցեղասպանություն հասկացության հանցակազմը, անկասկած, պետք է վերանայվի, գոնե մասամբ: Ըստ իս, պետք է ուսումնասիրվի ցեղասպանական գործողությունների ամբողջականությունը, որպեսզի ուրվագծվի իրականությունը: Այսինքն՝ պետք չէ խուսափել բառի ստուգաբանությունից, որը ձևավորվել է հունարեն *genos* և լատիներեն *caedere* (սպանել) արմատներից: Սա բնութագրում է ռասայական կամ էթնիկ խմբի մարդկանց սպանող:

Սակայն եկեք դիտարկենք այս հայեցակարգի պատմական հանգամանքները: Ինչպես նշում են Կարբոնել Սատուն և Վիվես Անտոնը,² միայն երրորդ Ռեյխի իրականացրած հետապնդումներն ու հավաքականության ոչնչացումը չէր, որ ապացուցեց մարդկային խմբերի ոչնչացման ձևի գոյությունը: Նյուրնբերգի³ ու Տոկիոյի ռազմական դատարանների կանոնադրություններն իրենց 5-րդ և 6-րդ հոդվածներով, ինչպես նաև դատարանի դատավճիռներով

դատապարտեցին Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ընթացքում կատարված հանցագործությունները և բոլորին հայտնի դարձավ մարդկության դեմ ուղղված հանցագործության այս ձևը, որի դեմ ի սկզբանե անհրաժեշտ էր պայքարել: Այդ պատճառով, 1948թ. դեկտեմբերի 9-ին ընդունված՝ Ցեղասպանության հանցագործության կանխարգելման և դրա համար պատժի մասին կոնվենցիայի Երկրորդ հոդվածում օգտագործվում է ցեղասպանության այն հասկացությունը, որն ուղղակիորեն բխում է ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 1946թ. դեկտեմբերի 11-ին ընդունած 96(1) բանաձևից, որտեղ, լեհ իրավաբան Ռաֆայել Լեմկինի⁴ առաջարկությամբ, գործածվեց «ցեղասպանություն» եզրույթը: Լեմկինին հանձնարարվեց խմբագրել մի նախագիծ՝ իրավաբաններ Վեսպասիանո Պելայի և Դոնադյո դը Վաբրի աջակցությամբ: Նախագծում արտահայտվեց քաղաքակիրթ աշխարհի կողմից ցեղասպանության դատապարտման իրավունքի վերաբերյալ մտադրություն: Այսպիսով, այն սահմանվում է որպես «սպանություն՝ ուղղված մարդկային խմբի ոչնչացմանը»: Այնուամենայնիվ, այս հասկացությունը չէր սպառում ուշադրության արժանի այն իրողությունը, որը տրվել էր հենց Լեմկինի կողմից՝ ավելի ընդարձակ բնութագրմամբ: Այս հասկացության մեջ ներառված էին ցեղասպանության չորս տարատեսակ. ֆիզիկական ցեղասպանություն, որն ուղղված է մարդկային խմբի ոչնչացմանը՝ բնաջնջման միջոցով. կենսաբանական ցեղասպանություն, որն իրականացվում է այնպիսի ձևերով, որոնք խոչընդոտում են տվյալ էթնիկ խմբի վերարտադրությանը. մշակութային ցեղասպանություն, որն ուղղված է ժողովրդի մշակութային, լեզվական կամ կրոնական արժեքների ոչնչացմանը, քաղաքական ցեղասպանություն, որն ուղղված է ոչնչացնելու տվյալ քաղաքական խմբին: Այնուամենայնիվ, 1948թ. կոնվենցիան նախատեսել է միայն ֆիզիկական և կենսաբանական ցեղասպանություններն իրենց առաջացրած վերոհիշյալ հետևանքներով:

Ըստ իս, դիտարկելով Լեմկինի առաջարկությունները՝ դիպուկ է

ցեղասպանության այն հասկացությունը, որը տալիս է Բելտրան Բալեստերը⁵ այն համարելով իբրև «դաժան գործողություն, որը մարդուն զրկում է էական իրավունքներից և որն իրականացվում է բնակչության կամ նրա մի մասի ամբողջական կամ մասնակի ոչնչացմամբ՝ առնչվելով ռասայական, ազգային կամ կրոնական նկատառումներին»:

Իսպանիան միացել է Կոնվենցիային: 1968թ. սեպտեմբերի 13-ի և 1971թ. նոյեմբերի 15-ի բարեփոխված Քրեական օրենսգրքի 44-րդ հոդվածում շարադրվել են որոշակի մարդկային խմբերի ամբողջական կամ մասնակի ոչնչացման հետ կապված արարքները:

Նախկին Քրեական օրենսգրքի 137ա, 137բ և 137գ հոդվածներում բնութագրվում էր ցեղասպանության ոճիրը. կանոնակարգ, որի մեջ զգացվում էր պարզության և տեխնիկական լուսաբանման պակասը: Ինչպես արտահայտեց Իսպանիայի Գերագույն դատարանը,⁶ պարզ էր այն, որ վերոհիշյալ հոդվածների կանոնակարգումը համապատասխանում էր 1948թ. կոնվենցիայում օգտագործված սկզբունքային չափանիշին: Այն ընդգծեց հեղինակի նպատակը՝ «ամբողջովին կամ մասամբ ոչնչացնելու ազգային, էթնիկ, ռասայական կամ կրոնական խումբը»: Այսպիսով, անհրաժեշտություն է առաջանում ցեղասպանության սահմանման մեջ ընդգծել սուբյեկտիվ տարրը՝ մարդկային խմբերի ոչնչացման մտադրությունը:

Նախկին Քրեական օրենսգրքի վերոհիշյալ 137-րդ հոդվածը բարեփոխվել է 1995թ. մայիսի 11-ի 4/1995 օրենքով, որտեղ ավելացել են երկու նոր հոդվածներ՝ 137 բիս բ և 137 բիս գ: Նպատակն էր ցեղասպանությունը որակել ոչ թե որպես սադրանք, այլ առանձին վերցված հանցանք: Կանգ չեմ առնի վերլուծելու այս հարցը, որքան էլ 1995թ. արդիական Քրեական օրենսգրքի իշխող նորմերը շարունակվեն այն նույն հայեցակարգով, որը հիմնված է արդեն ուսումնասիրված տեղեկությունների վրա:

1995թ. Քրեական օրենսգրքի 607-րդ հոդվածի նոր կանոնը ընդգծում է գլխավոր տեխնիկական պարզությունը, բայց ոչ՝ հայե-

ցակարգային ճշգրտությունը, որը, ըստ օրինականության սկզբունքի, օրենսդիրը չպետք է շրջանցած լինի: Եվ ոչ թե այն պատճառով, որ այն համառոտ է ներկայացվել խմբագրականում, այլ, որովհետև շրջանցվել է որոշակի ցեղասպանական գործողությունների նկարագրությունը, որոնք, ըստ իս, պետք է ներառված լինեին (օրինակ՝ քաղաքական ցեղասպանությունը):

Ծիշտը՝ ցեղասպանության ընկալման պարզ սահմանումն է սուբյեկտիվ տարրով, քանի որ Քրեական օրենսգրքի 22.4⁷ հոդվածով չզուգահիշվելը տեղիք է տալիս քրեական պատասխանատվության փոփոխվող հանգամանքի կիրառմանը:

Իրավական շահ

Գիտության մեջ ընդգծվում է, որ ցեղասպանության հանցակազմի իրավունքով պաշտպանվող շահը միջազգային համագոյությունն է⁸ համաձայն 24-րդ հոդվածի իրավական հղման պարբերական տեղադրման, որն անվանվում է «միջազգային հանրության դեմ հանցագործություններ»: Ըստ իս, ամենահստակը օրենսդրի կամքն է՝ այս ոճիրը որակելու որպես «միջազգային հանցագործություն» և «հանցագործություն մարդկության դեմ»՝ հանցանքին տալով վերազգային բնույթ: Չի կարելի կասկածի տակ դնել ցեղասպանության ոճրի միջազգային կարևորությունը և ուշադրություն չդարձնել այն հանգամանքներին, ըստ որոնց ցեղասպանությունը միջազգային բնույթ կրող հանցանք է⁹ և հենց ըստ այդմ էլ այն տեղ է գտել օրենքում: Վերազգային բնույթն ուրվագծում է տարածքայնության այն սկզբունքի բացառիկությունը, որը բացարձակ չէ, այլ, հիմնվելով անձնական, իրական, պաշտպանության կամ միջազգային արդարադատության սկզբունքների վրա՝ ներկայացնում է բացառություններ: Ահա այս վերջինիս վրա են ուզում հրավիրել ձեր ուշադրությունը, քանի որ, 1985թ. Դատական իշխանության մասին օրգանական օրենքի 23.4 հոդվածում գե-

տեղված է, որ իսպանական պետության իրավագործության տակ է ընկնում ցեղասպանության ոճիրների քննումը, եթե անգամ դրանք իրագործվել են իր սահմաններից դուրս: Քրեական օրենքի տարածքայնության սկզբունքի այս բացառիկությունը հայտնի է «արտատարածքայնություն» կամ, ինչպես նշում են այլ հեղինակներ՝ «ուլտրատարածքայնություն» անվանումներով:¹⁰

Այդուհանդերձ, ինչպես նշում են այլ հեղինակներ, ինչպես, օրինակ՝ Գոնսալես Ռուսը,¹¹ դատավոր կարող է լինել ոչ թե միջազգային հանրությունը, այլ «այն խումբը, որի գոյատևմանն են սպառնում»: Այս առումով, Ռոդրիգես Դևեսան և Սերանո Գոմեսը¹² նշում են. «ամենաանհատական դատավորը ոչ թե ֆիզիկական անձն է, այլ՝ հավաքական խումբը»:

Ըստ իս՝ քրեական օրենսդրությամբ պաշտպանվող արժանի իրավական շահ դիտվում է հենց մարդկային խմբի կամ կոլեկտիվի գոյությունը: Նման կարգի հանցագործությունն ամենասարսափելին է, որը կարող է հանդուրժել մարդկությունը, քանի որ այն սպառնում է որոշակի մարդկային խմբերի գոյությունը, որն արդեն դուրս է գալիս միջազգային խաղաղության խախտման շրջանակներից: Այդ պատճառով, կարծում են, ավելի ճիշտ է քննադատական բնույթ տալ այս հանցանքներին՝ չմոռանալով երկու կողմնորոշումների կարևորությունն ու նշանակությունը: Բայց, անկասկած, ես ավելի մեծ կարևորություն են տալիս Գոնսալես Ռուսի¹³ կողմնորոշմանը և լիովին ճիշտ են համարում քննադատել վերոհիշյալ հանցանքը:

Բնորոշ վարքագիծ

1. Ցեղասպանություն

Ցեղասպանություն ոճիրը քննվում է 1995թ. Քրեական օրենսգրքի 607-րդ հոդվածում, որի բովանդակությունը հետևյալն է.

607.1 Նրանք, ովքեր որևէ ազգային, էթնիկ, ռասայական կամ կրոնական խումբ ամբողջությամբ կամ մասնակի ոչնչացնելու մտադրությամբ իրագործում են հետևյալ գործողություններից որևէ մեկը՝ պատժվում են.

1. տասնհինգից քսան տարի ազատազրկմամբ, եթե սպանվում է խմբի անդամներից որևէ մեկը, եթե առկա են երկու կամ ավել ծանրացուցիչ հանգամանքներ, ապա կկիրառվի մեկ աստիճան ավելի բարձր պատիժը,

2. տասնհինգից քսան տարի ազատազրկմամբ, եթե սեռական ոտնձգություն է կատարվում խմբի անդամներից որևէ մեկի նկատմամբ կամ սույն Օրենսգրքի 149-րդ հոդվածով նախատեսված որևէ մարմնական վնաս պատճառելու դեպքում,

3. ութից տասնհինգ տարի ազատազրկմամբ, եթե խումբը կամ դրա առանձին անդամները հայտնվում են իրենց կյանքի համար վտանգավոր կամ առողջությունը լրջորեն վնասող պայմաններում կամ՝ 150-րդ հոդվածով նախատեսված մարմնական վնաս պատճառելու դեպքում,

4. ութից տասնհինգ տարի ազատազրկմամբ, եթե իրականացվում է խմբի կամ դրա անդամներից մեկի հարկադրական տեղահանությունը, նրանց կենսակերպի փոփոխությանը կամ այլ խումբ նրանց բռնի տեղափոխումը,

5. չորսից ութ տարի ազատազրկմամբ, եթե, բացի 2-րդ և 3-րդ կետերում նշվածներից, որևէ այլ մարմնական վնաս է հասցվում:

Հոդվածի բառացի բովանդակության մեջ տարբերակվում են երեք տեսակի ցեղասպանություն.

ա. *Ֆիզիկական ցեղասպանություն*. սա հասկացվում է որպես խմբի ոչնչացում՝ իր անդամների սիստեմատիկ ոչնչացման միջոցով: Այս տարբերակում ցեղասպանությունը չի սահմանափակվում սպանությամբ, այլ ներառում է մարդկանց դեմ կատարված բոլոր հանցանքները: Ինչ վերաբերում է 607.1 հոդվածում տեղ գտած «սպանել» բային, ապա այն աղերսվում է ինչպես մարդաս-

պանությանը, այնպես էլ՝ սպանությանը: Այսինքն՝ պատժելի վիրավորանքը չի դիտվում որպես չարությամբ լի հանգամանքների պատճառ, հանցանքի ծանրացում, գին, փոխհատուցում և խոստում, որոնք Քրեական օրենսգրքի 139-րդ հոդվածում նշված այն որակներն են, որոնք հանգեցնում են մարդասպանության, հետո վերածվում այլ պատկերի՝ սպանության: Այսպիսով, ինչպես նշում է Ֆեիխու Սանչեսը,¹⁴ դրանցից մեկի առատությունը դիտվում է որպես ծանր հանգամանք: Միակ տարբերությունը, որը կարելի է քրեորեն գնահատել կամ արժևորել, այն կանխատեսումն է, որն իրագործվում է 607.1-1 հոդվածի 2-րդ պարբերությամբ: Այդտեղ, ըստ 22-րդ հոդվածի, տարբեր տեսակի վիրավորանքների կուտակման դեպքում ծանրացուցիչ հանգամանքներով պատիժը կարող է հասնել մինչև 30 տարվա բանտարկության: Յորկա Օրտեգայի խոսքով՝ «օրենսդիրը ցանկացել է առավելագույնը տալ երկու կամ ավելի ծանրացուցիչ հանգամանքներին՝ հասկանալու 66-րդ հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսվածը: Անկիրառելի է վերոհիշյալ կետը և բացի այդ, ծանրացուցիչ հանգամանքները ոչ թե խստացնում են պատիժը, այլ ենթադրում են ինչ-որ տիպի պատիժ:¹⁵ Այսինքն՝ բացի ծանրացուցիչների առատությունից՝ ավելանում են մեղմացուցիչ հանգամանքները: Վերջիններս ավելի կիրառելի են իրավական, վերացական շրջանակում, որը ծանրացուցիչ հանգամանքների կիրառման արդյունքն է և կկիրառվի 20-ից 30 տարվա ազատազրկման ընթացքում:

Մեծ խնդիրներ է առաջացնում չկանխամտածված սպանությունը: Համակարգված մեկնաբանությամբ՝ «սպանել» բայն օգտագործվում է միայն Քրեական օրենսգրքում՝ ցույց տալու մարդասպանության ցավոտ հանգամանքը և բացառելու չկանխամտածված սպանությունը: Այլ բան կլիներ, եթե օրենսգրքում վկայակոչվեր «մահվան պատճառը», որի մեկնաբանումն ավելի մեծ խնդիրներ կառաջացներ: Ամեն դեպքում, բացարձակապես ընդունելի չէ ցեղասպանության նմանատիպ անխոհեմ վարքը, այսինքն՝ որոշա-

կի մարդկային խմբի ոչնչացման կամ բնաջնջման մտադրությունը, ինչպես և անհնար է հասկանալ այս ոճրի իրագործումը՝ առանց սուբյեկտիվ տարրի առկայության: Նման նկատառումը չի համաձայնեցվում անխոհեմ արարքի հետ: Բացի այդ, զուտ քրեորեն, ճիշտ չէ բարձրացրած և չափազանցված պատիժը, որը պետք է տրվի ոչ բանական արարքի համար (15-20 տարի ազատազրկում):

Սուբյեկտիվ տարրը ներկա է այս հասկացության բոլոր ձևերում, ինչպես նաև 607-րդ հոդվածի 2-րդ, 3-րդ և 5-րդ կետերում: Ինչ վերաբերում է վնասներին, օրենսգիրքը վկայակոչում է 149-րդ և 150-րդ հոդվածներում նշված վնասները, ինչպես նաև նրանք, որոնք չեն ընդգրկվում 2-րդ և 3-րդ կետերում և որոնք ներառում են սույն հոդվածի 5-րդ կետը:

Ուշագրավ են սեռական ոտնձգությունների վերաբերյալ սույն հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված դրույթները: Ըստ իս՝ բարդ է պատկերացնել, թե ինչն է այստեղ բնութագրվում որպես սեռական ոտնձգություններ: Միգուցե հարկ է դրանց անդրադառնալ որպես ցեղասպանություն հիշեցնող սեռական ոտնձգությունների՝ նկատի ունենալով 1999թ. ապրիլի 30-ի՝ 11/1999 օրենքի միջոցով Քրեական օրենսգրքի 8-րդ բաժնի բարեփոխումը՝ «խախտում» բառի վերականգնմամբ: Ավելի ճիշտ՝ պետք է դրանց անդրադառնալ որպես ցեղասպանական բնույթի սեռական հանցագործություններ: Ճիշտն այն է, որ օրենսդրի՝ սեռական ոտնձգության վկայակոչումը (այժմ նորից խախտում) սահմանափակվում է վավաշոտ արարքներով, որոնք են՝ մաշկային, բերանային, հեշտոցային և հետանցքային ներթափանցման ձևերը: Ինչպես նշում է Գոնսալես Ռուսը,¹⁶ «Սեռական ոտնձգությունների կոնկրետ վկայակոչումը ներկայացնում է *nomen iuris* հատուկ հանցագործությունը, որը թույլ չի տալիս հասկանալու սեռական ոտնձգությունները»: Ի վերջո, այս վարքերը սահմանափակվում են Քրեական օրենսգրքի 179-րդ հոդվածով:

Ամեն դեպքում, դեռևս հեշտ չէ հայտնաբերել այնպիսի վարք, որն ուղղված լինի որոշակի մարդկային խմբի ամբողջական կամ

մասնակի ոչնչացմանը: Այդ իսկ պատճառով, կարելի է արդեն ուսումնասիրված համարել Քրեական օրենսգրքի 607.1-րդ հոդվածի 5-րդ կետով նախատեսված այն հնարավորությունը, որն, անկասկած, ենթարկվում է *in malem partem* համանման մեկնաբանությանը: Չնայած, ակնհայտ է, թե որն է օրենսդրի կամքը՝ սեռական բնույթ կրող և նողկալի արարքներին պատասխան առաջարկ տալու, և որքան էլ այդ արարքները պարբերաբար կատարվեն, կարող են իրականացվել ընդդեմ որոշակի խմբի: Ոչ թե խմբի գոյությունն է վտանգի ենթարկվում, այլ՝ նրա արժանապատվությունը: Որքան տառապի ստորացումից, միևնույն է՝ որոշակի խմբի մեջ ինտեգրված անձը պատկանում է այդ խմբին: Դրա ապացույցն է զորքերի կողմից այս դարում նմանատիպ արարքների պարբերաբար իրականացումը: Դրա պատասխանը, ինչպես նշում է Տամարիտ Սունայան,¹⁷ կարող էր գտնվել ավելի դիպուկ տեղում, որը նույն 24-րդ բաժնի 2-րդ գլուխն է և որտեղ ուսումնասիրվում են ռազմական մարդասիրական իրավունքի պատժի չափանիշները:

բ. *Կենսաբանական ցեղասպանություն*. Ինչպես նշվում է Քրեական օրենսգրքի 607-րդ հոդվածի 4-րդ կետում, այն «վերաբերում է զործողությունների, որոնք ֆիզիկապես, բայց անուղղակիորեն խոչընդոտում են խմբի անդամների վերարտադրմանը»:¹⁸ Այստեղ ենթադրվում է ամործատումը, ստերիլիզացիան կամ գենետիկ մանիպուլյացիայի հանցանքները՝ հասցնելով գենոտիպի խախտմանը, որն այս դեպքում պետք է գնահատվի և կիրառվի ըստ այս հոդվածի:

գ. *Մշակութային ցեղասպանություն*. Ինքնուրույն տեղ չունի և ներառված է Քրեական օրենսգրքի 607.1-րդ հոդվածի 4-րդ կետում կենսաբանական ցեղասպանություն խորագրի տակ: Մշակութային ցեղասպանությունը բնորոշվում է խմբի մշակույթի ոչնչացմամբ, ինչպիսին է՝ սեփական լեզվով հաղորդակցվելու խոչընդոտումը: Նմանատիպ վարքը նպատակ է հետապնդում թաքցնել խմբի սեփական ինքնության նշանները կամ մշակութային արժեքները և դրանք դարձնել մյուսի սեփականությունը:¹⁹

Քաղաքական ցեղասպանությունից, որի համար չի հաստատվել որևէ կանոնակարգում, ծագում են «քաղաքական նպատակներով» իրականացված հանցանքների վերաբերյալ մեկնաբանվող քննարկումներից շատերը: Բայց սա կքննարկվի ավելի ուշ:

Պարզ է միայն բռնության համակարգման բնույթն²⁰ ինչպես պատերազմի, այնպես էլ խաղաղության ժամանակ:

2. Ցեղասպանության ժխտումը և արդարացումը՝ քրեական օրենսգրքի 607.2-րդ հոդվածը, ըստ որի՝

2.2 Որևէ եղանակով գաղափարների կամ ուսմունքների տարածումը, որոնք ժխտում կամ արդարացնում են սույն հոդվածի նախորդ կետում նշված հանցագործությունները կամ նպատակ են հետապնդում վերականգնելու այն վարչակարգը կամ հաստատությունները, որոնք սատարում են ցեղասպանության եղանակներին, պատժվում են մեկից երկու տարվա ազատազրկմամբ՝ մեզ ներկայացնում է անկախ հանցանք: Բովանդակությունն այն է, որ 1948թ. Ցեղասպանության կանխարգելման և դրա համար պատժելու մասին կոնվենցիայի 3.3 հոդվածը սահմանում է «ցեղասպանության ուղղակի և հրապարակային հրահրման» հանցակազմը: 1995թ. մայիսի 11-ի 4/1995 օրենքով բարեփոխված քրեական օրենսգրքում նպատակների արտահայտման հարցում ասվում էր, որ նախքան նացիստական գաղափարախոսություն դավանող խմբերի՝ եվրոպական երկրներում իրականացրած ռասիստական և հակասեմիտական բռնության դեպքերի տարածումը, անհրաժեշտ էր սանձել բոլոր այն գործողությունները, որոնք ենթադրում էին նմանատիպ գաղափարների գովաբանումը:

Այն, ինչ իրականում պատժվում է, ոչ թե նախապատրաստական գործողություն է կամ սադրանքի ձև՝ ինչպես գովաբանումը հասկացվում է ներկայիս քրեական օրենսգրքում, այլ այն, որ օրենսդիրն ուսումնասիրելով 615 հոդվածում սադրանքը և գովաբանումը՝

փորձում է նվազեցնել կարծիքի արտահայտումը:²¹ Ինչպես Քրեական օրենսգրքի 18.2 հոդվածում նշվում է գովաբանման մասին, դա չի պահանջում, որ ցեղասպանություն իրագործելու համար ուղղակի հրահրում լինի: Բավական է, որ գաղափարների զուտ տարածումն ավարտվի, և դրանք «համաձայնվեն այնպիսի վարչակարգի ստեղծման, որը կհովանավորի համանման գործողություններ»:²² Նման կարծիքն անհամատեղելի է Իսպանիայի Սահմանադրության 20 հոդվածի,²³ ինչպես նաև՝ գաղափարական ազատության հետ, որը հռչակված է դրա 16-րդ հոդվածում, որտեղ և լուրջ կասկածներ կան այս ընկալման սահմանադրականության վերաբերյալ: Գոնսալես Ռուսի²⁴ խոսքերով՝ եթե գաղափարների կամ ուսմունքների տարածումն ազդում է այլ իրավունքների վրա, ինչպիսին է, օրինակ, պատիվը՝ որպես արժանապատվությունից ծագած իրավունք, ապա արարքն այդ պատճառով կստանա սովորական դասակարգում, բայց չի արդարացնի հատուկ և անկախ դասակարգումը: Այս տեսակի իրավական բարիքների պաշտպանությունը, որը հովանավորվում է, չի պաշտպանվում քրեական իրավունքով: Ըստ Կուեբրա-Արնաույի,²⁵ «սահմանադրական արժեքները պաշտպանվում են, բայց՝ հակաժողովրդավարական ձևով»: Բացի այդ, քրեական իրավունքի տեսակետից ամենազարմանալին այն է, որ օրենսդիրն առաջարկում է 607.2-րդ հոդվածով նախատեսված արարքի համար նախատեսել մեկից երկու տարի ազատազրկում, իսկ 615 հոդվածում նախատեսված հանցանքի համար՝ հանցանքի պատիժը կարող է հասնել մինչև տասնհինգ տարվա ազատազրկման, եթե խոսքը սադրանքի մասին է: Սա ևս մեկ անգամ վերահաստատում է 607.2 հոդվածի տարբերությունը և այն, որ վերջինս ավելի ընդարձակ է, քան նախապատրաստական գործողությունը, որը 18.2-րդ հոդվածի շրջանակներում չի կարող համարվել որպես գովաբանում և սադրանքի միջոց: Օրենսդիրը, գիտակցելով, որ կրճատում էր կարծիքի արտահայտումը, նշանակալիորեն նվազեցրել է մեղքը, ինչն անընդունելի է իրավական տեսակետից: Ֆեիխու Սանչեսն²⁶ այս տեսա-

կի գործողություններն անվանել է իբր-գովաբանական: Այսպես կոչված «Հենդիսայդ» գործոնով, ըստ որի՝ ինչ-որ ամսագրում հրատարակվել էին պատմություններ հրեաների նկատմամբ նացիստական համակենտրոնացման ճամբարներում տեղի ունեցած իրադարձությունների, ինչպես նաև անմարդկային և ստոր վերաբերմունքի, նվաստացումների մասին, Ստրասբուրգի Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր 1976թ. դեկտեմբերի 7-ի վճռում սահմանեց, որ «այդպիսի համատեքստում առկա է վիրավորական վերաբերմունք ամբողջ մի ժողովրդի՝ հրեաների նկատմամբ»: Սահմանադրական դատարանն իր 1991թ. նոյեմբերի 11-ի և 1995թ. նոյեմբերի 11-ի որոշումներով հաստատում է ցեղասպանական արարքների գովաբանման, Ողջակիզման փաստերի ժխտման, հրեաների դեմ հեզնանքով արտահայտվելու և սարսափելի անցյալը կասկածի տակ դնելու պատժամիջոցի սահմանադրականությունը:²⁷ Ըստ դատարանի, «ոչ գաղափարական ազատությունը, ոչ էլ արտահայտման ազատությունը չեն հասնում ցույցերին, ռասիստական կամ ազգատյաց արտահայտությունների վրա ազդելու իրավունքին, քանի որ, ինչպես նշվում է 20.4-րդ հոդվածում, գոյություն չունեն սահմանափակ իրավունքներ, և դա հակասում է ոչ միայն տուժածների պատվի իրավունքին, այլև՝ մարդկային արժանապատվության սահմանադրական իրավունքին (Իսպանիայի Սահմանադրության հոդված 10):²⁸

Այս առումով նշանակալից է Բարսելոնայի մարզային դատական ատյանի երրորդ բաժանմունքի դիմումի հիման վրա Սահմանադրական դատարանի 2007թ. նոյեմբերի 7-ի որոշումը հակասահմանադրականության վերաբերյալ 5152-2000 գործով, որն առնչվում է Քրեական օրենսգրքի 607-րդ հոդվածի երկրորդ պարբերությանը: Նաև, մասամբ հակասահմանադրական և անվավեր է ճանաչել «ժխտում են, կամ» արտահայտության ներառումը՝ Քրեական օրենսգրքի 607.2-ի հոդվածի առաջին մասում, որը պատժում է տարածումն այն գաղափարների և ուսմունքների, որոնք ժխտում կամ

արդարացնում են ցեղասպանություն ոճիրը և որոնք մեկնաբանված են վերոհիշյալ որոշման 9-րդ իրավական հիմքում:

Սուբյեկտներ

Այս ոճրի պասիվ սուբյեկտը՝ ազգային, էթնիկ, ռասայական կամ կրոնական խումբն է և, վերջին հաշվով, մարդկային խումբը: Հենց այստեղ է, որ, ըստ իս, ծագում է այն խնդիրը, թե ինչ ենք հասկանում մարդկային խումբ ասելով: Չնայած կասկած չկա, որ դա վերաբերում է էթնիկ, ռասայական կամ կրոնական խմբին, նույնը չի կարելի ասել ազգային խմբի համար: Ազգային խումբը ոչ այլ ինչ է, քան երկրում բնակվող բնակչություն եզրույթի հոմանիշը: Բայց այդ խումբը պետք է մեկնաբանել չափանիշի ոգով, ցեղասպանության տությամբ: Մարդկային խումբը հոմանիշն է այն խմբի, որը տարբերվում է առանձնահատկություններով ու տարրերով, որոնք նրան առանձնացնում են մյուս խմբերից: Ինչպես նշել են Գուտիերես Կոնտրերասը²⁹ և Վիլեգաս Դիասը, ազգային խումբը չի կարող հասկացվել որպես երկրում բնակվող մարդկանց խումբ, այլ՝ պետք է տարբերվի մյուսներից: Այդ պատճառով էլ, ըստ իս, պետք է ներառել քաղաքական խմբերին հենց միայն նրա համար, որ իրարից տարբերվում են: Այսպես կարելի է հասկանալ կամ ուսումնասիրել քաղաքական ցեղասպանության իմաստը: Դրա պայմանական մեկնաբանումը թույլ կտար ցեղասպանությունը չորակել որպես ահավոր և զարշելի գործողություն, ինչպիսիք են՝ մեծահասակների, հաշմանդամների կամ ՁԻԱՀ-ով, բորոտությամբ տառապողների համակարգված ոչնչացումը:

Այս առումով, ինչպես նշել է Գոնսալես Ռուսը,³⁰ հանցանքի իրագործումը մշտապես ուղղված է խմբի և ոչ թե անհատների դեմ, որոնք սոսկ հանցագործության առարկան են: Ռուսը նշում է, որ «անհատական իրավունքներին հարվածներն օգտագործվում են որպես գործառույթ՝ հաջորդականությամբ հասնելու վերջնական նպատակին, որն է՝ հավաքական ոչնչացումը»:

Սակայն, հանցանքն ավարտված է համարվում, երբ նախատեսված հետևանքներն առաջանում են խմբի մեկ անդամի մոտ: Նման պնդումը կարող է տարօրինակ թվալ, բայց բառացիորեն բացարձակապես այդպես չէ 607.1 հոդվածի 1-ին և 2-րդ կետերում, որտեղ խոսվում է «անդամներից մի քանիսի» կամ «անդամներից որևէ մեկի» մասին: Նույն կերպ պետք է մեկնաբանվի նույն հոդվածի 4-րդ կետը:

Հենց սա է հատուկ կարևորությունը, որ տրվում է սուբյեկտիվ տարրին: Վերջինս տեղիք է տալիս տարակարծության, թե պատմականորեն ինչ է հասկացվում ցեղասպանություն ասելով և ինչպես էր այն դիտարկվում կոնվենցիան կնքելու պահին: Եթե տուժած անձնավորությանը սպառնում է խմբի գոյության վտանգը, ապա կունենայինք այնքան ընդլայնված մեկնաբանություններ, որ չէր լինի Քրեական օրենսգրքի 23-րդ հոդվածի 4-րդ ծանրացուցիչ հանգամանքը, որի կիրառումը բավարար կլիներ պատժելու այդ արարքները:³¹ Այնուամենայնիվ, սուբյեկտիվ տարրը պետք է մեկնաբանել այնպես, որ միայն գնահատվի, թե ինչպես են արարքները սպառնում մարդկանց կյանքին կամ խմբի մի մասին, չնայած թվում է, թե մի հոգի է տուժած: Միայն կլինի Քրեական օրենսգրքի 23-րդ հոդվածի 4-րդ կետը, որը, որպես ծանրացուցիչ հանգամանք հանցագործության կատարումը, սահմանում է ռասիստական, հակասեմիտական կամ էթնիկ կամ ազգային ծագման, կամ տուժողի փոքրամասնություններին պատկանելու սեռական կողմնորոշման, գաղափարախոսության, կրոնի կամ հայացքների դրդապատճառներով: Ի վերջո, չի լինի այս ծանրացուցիչ հանգամանքի կիրառումը տվյալ ցեղասպանության ոճրում, քանի որ այն վարկաբեկումը, որը դիտարկում է բարեփոխված հանգամանքը, մնում է օգտագործված և, անկասկած, դրա կիրառումը կպարունակի *ne bis in idem* խոցելիությունը:

Ինչ վերաբերում է ակտիվ սուբյեկտին, ապա օրենսդրի ենթադրությունը հավաքականությանը մտածելու տեղիք է տալիս կիրառվող բռնության կազմակերպման պայմանի մասին, որը խմբի ոչնչացմանն ուղղված համակարգված բռնությունն է:

Դրսևորման ձևերը և եղանակները

Անկասկած, գոյություն ունի ցեղասպանության հանցափորձ: Քանի դեռ կա սուբյեկտիվ տարրը, կարելի է խոսել ցեղասպանության հանցափորձի մասին: Ինչպես նշել է Տամարիտ Սունայան, «փորձը հնարավոր է, երբ լինի նախատեսված արդյունքը որպես գործողության հետևանք»:³² Հրահրումը, դավադրությունը, նախապատրաստական աշխատանքները և հանցանքի կատարման առաջարկը պատժվում են Քրեական օրենսգրքով, որի բովանդակությունն է.

615. Սույն բաժնում նախատեսված հանցագործության հրահրման, դավադրության և այն կատարելու առաջարկի համար նշանակվում է համապատասխան հոդվածներում նշվածներից մեկ կամ երկու աստիճան ավելի ցածր պատիժ:

607.2 հոդվածը մեզ ներկայացնում է լուրջ խնդիր, որտեղ ցեղասպանության զոլաբանումը պատժվում է անկախ կերպով, որը հետո կվերլուծենք:

Այս նախապատրաստական գործողությունների դատապարտումը նախկին Քրեական օրենսգրքի համեմատ նորություն է, քանի որ նախկինում հանցանք կատարած անձինք մնում էին անպատիժ, օրինակ՝ նրանք, ովքեր ունեին անօրինական ճանապարհով ստացած զենք ու պայթուցիկներ՝ ցեղասպանություն իրագործելու համար:³³ Սակայն, չպետք է մոռանալ, որ Քրեական օրենսգրքի 515.5 հոդվածը դա դիտարկում է անօրինականություն այն միավորումների հանդեպ, որոնք ռասիստական, հակասեմիտական դրդապատճառներով իրենց առջև նպատակ են դնում խտրականություն, ատելություն, բռնություն ցուցաբերել ընդդեմ մարդկանց, խմբերի կամ միավորումների, ինչպես նաև այն մարդկանց հանդեպ, որոնք պատկանում են այս կամ այն խմբին:

Ինչ վերաբերում է հանցագործությունների համակցությանը, ապա դա խմբի կամ խմբերի բազմաթիվ զոհերի համակցությունն է, եթե նույնիսկ միայն մեկ զոհ կա: Ծիշտ չէր լինի ցեղաս-

պանության բազմաթիվ հանցանքները համեմատել մարդասպանության, վնասվածք հասցնելու և այլ ձևերի հետ:³⁴ Տարբեր տեսակի ցեղասպանություններին անդրադառնալը կրկնողություն է, որը չի կարելի ընդունել իրավական տեսանկյունից, քանի որ աղավաղում է այն, ինչ հասկանում ենք ցեղասպանություն ասելով: Ամեն դեպքում, ճիշտ չէ չափանիշների կուտակումը, երբ վնաս է հասցվում տարբեր անհատական, սուբյեկտիվ իրավունքներին: Դա կնշանակեր ժխտել այն, որ գործողության վարկաբեկումը չի ամբողջացնում կամ դիտարկում անարդարության արժեքը: Այսինքն արդարացված չէր լինի հանցանքի ճիշտ դատը վերոհիշյալ պայմաններով:³⁵ Այնպես որ, երբ խմբի անդամները կրում են տարբեր վնասներ, բայց հաշվի են առնվում ոչ թե տարատեսակ ցեղասպանությունները, այլ վնասներից մեկը՝ 607-րդ հոդվածի 1-ը, դա ցեղասպանություն է, իսկ մյուսները՝ 607-րդ³⁶ հոդվածով հանցանքների իդեալական կուտակում են դառնում:

Եթե նույն փաստը տարբեր գործողություններում կամ 607-րդ հոդվածում տեղ գտած տարբեր հետևանքներում է, ապա կիրառվում է այն ընկալումը, որը, ըստ Քրեական օրենսգրքի 8-րդ³⁷ հոդվածի նորմի նախատեսում է ամենամեծ պատիժը:

Վաղեմության ժամկետների չկիրառում

Գիտակցելով ցեղասպանության ոճրի լրջությունը և լինելով կատարված ամենասարսափելի ոճրագործություններից մեկը՝ իրականությանը համապատասխանող և բացարձակապես չչափազանցված 1995թ. Քրեական օրենսգրքի մեջ օրենսդիրը ներառեց 131.4 հոդվածում ցեղասպանության հանցագործության նկատմամբ վաղեմության ժամկետներ չկիրառելու վերաբերյալ դրույթը: Ցեղասպանության հանցագործության նկատմամբ վաղեմության ժամկետ ոչ մի դեպքում չի կիրառվի:

Ցեղասպանության համար պատասխանատվության նկատմամբ վաղեմություն չի նախատեսվում

Այս ինստիտուտի նախադեպը կարող ենք գտնել 1968թ. նոյեմբերի 27-ի՝ ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի շրջանառության մեջ դրած Պատերազմական և մարդկության դեմ հանցագործությունների նկատմամբ վաղեմության ժամկետներ չկիրառելու վերաբերյալ կոնվենցիայի նախագծում: Իսպանիան երեսուներեց ձեռնպահ երկրներից էր:³⁸ Սակայն պետք է սպասեր 1995թ. Քրեական օրենսգրքին, որպեսզի այս սկզբունքն ամրագրվեր օրենքում, քանի որ նույն թվականի մայիսի 11-ի նախկին Քրեական օրենսգրքի բարեփոխումը չէր ներառում վաղեմության ժամկետների չկիրառման վերաբերյալ դրույթը, և օրենսգրքի բոլոր մասերի համար կիրառվում էր վաղեմության վերաբերյալ հիմնական ռեժիմը:

Իրավագորություն

1889թ. Քաղաքացիական օրենսգրքի 8.1 հոդվածում և 1985թ. Դատական իշխանության մասին օրգանական օրենքի 23.1 հոդվածում ամրագրված տարածքայնության սկզբունքը սահմանագծում է այն տարածքը, որի վրա տարածվում է պետության ինքնիշխանությունը: Այս սկզբունքն ունի երկու կողմ. մեկը դրական, իսկ մյուսը բացասական:³⁹ Առաջինն ուղղակիորեն ծագում է վերոհիշյալ հոդվածների դրույթներից, որտեղ հռչակվում է Իսպանիայի իրավագործությունն իր տարածքում տեղի ունեցած հանցանքների և հանցավոր անգործության համար և մյուս կողմից՝ բոլոր պարտականությունների կատարումը: Երկրորդը՝ քրեական արդարադատության տարածումն է երկրի տարածքից դուրս կատարված արարքների նկատմամբ:⁴⁰ Այսինքն այս սկզբունքը սահմանափակում է պետության պատժամիջոցներ կիրառելու լիազորությունը տարածքային առումով: Սակայն

այս սկզբունքն ունի բացառություններ՝ հիմնված այլ սկզբունքների վրա, այսինքն՝ անհատի, իրական կամ համընդհանուր իրավագործության սկզբունքների պաշտպանությունը: Ելնելով տվյալ թեմայից՝ այս սկզբունքի կարևորությունը բխում է Դատական իշխանության մասին օրգանական օրենքից: Դրա 23.4 հոդվածում նշվում է, որ ցեղասպանության հանցագործությունը կարող է հետապնդվել Իսպանիայի իրավապահների կողմից, եթե նույնիսկ այն կատարվել է իր տարածքից դուրս: Այս դրույթն արտահայտում է միջազգային հանրության կամքը՝ հետապնդելու ոճրի գործողությունները:

Միջազգային հանրության ընդհանուր շահը և հատուկ իրավական շահերի որոշակի վնասների հետապնդումն⁴¹ այնպես է անում, որ այդ սկզբունքը վերահաստատի այս հանցանքի չափն ու լրջությունը: Այս սկզբունքը տեղիք է տալիս, որ խոսվի քրեական օրենքի արտատարածքայնության և միջազգային քրեական իրավունքի հասկացության մասին (որը տարածվում է երկրի սահմաններից դուրս) և ամրապնդում է միջազգային համագործակցությունը: Չնայած սա չի դադարում խնդիրներ ստեղծել՝ կապված Միջազգային իրավունքի հետ, ամենաբախումնալիցը միշտ էլ եղել է այսպես կոչված պետության ներքին գործերին «չմիջամտելու» սկզբունքը,⁴² որն ինքնիշխան պետությանը խոչընդոտում է այլ երկրների հանդեպ իրագործած հանցանքների հետապնդումը: Այս հասկացությունը ևս ծագում է Նյուրնբերգից և Տոկիոյից: Պատմության ընթացքում ստեղծվել են ad hoc մարմիններ՝ դատելու այնպիսի հանցանքներ, ինչպիսիք են նախկին Հարավսլավիայում և Ռուանդայում կատարվածները: Կուտակված փորձը թույլ տվեց 1998թ. հուլիսի 17-ին Հռոմում կնքված Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության մեջ սահմանել համընդհանուր իրավագործության սկզբունքը: Վերջինս առավելագույնս արտահայտում է քրեական օրենքի արտատարածքայնությունը և ծագում է միջազգային քրեական իրավունքից, որը կոչվում է Քրեական իրավունք առանց սահմանների:

Եզրակացություններ

Պարզ է, որ այն սահմանակետերից իրադարձությունները, որոնց միջով մարդկությունը ստիպված է եղել անցնելու վերջին տասնամյակների ընթացքում, միջազգային հանրությանը ստիպել է նորից այնպիսի հարցեր դնել, որոնք վերաբերում են մարդու իրավունքների պաշտպանությանը: Ողջակիզման դաժան փորձառության հետևանքով և նմանատիպ հանցանքներից խուսափելու գիտակցությամբ ստեղծվում է Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը և հիշատակված՝ Ցեղասպանության կանխարգելման և դրա համար պատժելու մասին կոնվենցիան: Բայց անհրաժեշտ էր տեսնել, թե մինչև ուր կհասներ մարդկությունը, որպեսզի միջազգային հանրությունը ստեղծեր այս համաձայնագրերը: Ինչ մտածվեց այդ ժամանակ, այն էր, որ նմանատիպ հանցանքները չեն կրկնվում և որ դրանց վերջ տալու ընդհանուր կամքի արտահայտմամբ՝ մարդկությունն այլևս ստիպված չի լինի վերապրելու այդ իրադարձությունները: Կարծես թե մարդկությունը հասել էր դաժանության, խաբեության և ստորությունների գագաթնակետին: Սակայն իրականությունը ժամանակի ընթացքում հակառակը ցույց տվեց: Պարադոքսն այն է, որ որոշ մարդիկ գիտակցում են, որ ցեղասպանությունը պատժելի է, պետք է պայքարել մարդու իրավունքների ոտնձգությունների դեմ և արդյունքում ստեղծել համապատասխան իրավական չափանիշներ, բայց, այնուամենայնիվ, կա գիտակցական տգիտություն, որը ենթադրում է նշանակալի հետընթաց անպատժելիության դեմ պայքարի գործում: Կարծես թե չափանիշի ստեղծման պես կբավարարվեն իրականության պահանջները և այնքան բարձր աստիճանի կլինի բավարարվածությունը, որ գիտակցական տգիտությունը նույնիսկ չի հասցնի մարդկանց մոտ վերածվել գիտակցության:

Չնայած այդ ամենին, քաղաքացիական հասարակության դրական զարգացումը և 1998թ. հուլիսի 17-ին Հռոմում ընդունված Մի-

ջազգային քրեական դատարանի կանոնադրությունը դրա արդյունքն են: Սակայն տարօրինակն այն է, որ նորից ստիպված ենք տեսնելու, թե ինչպես էին իրագործվում, առաջընթաց ապրում, հովանավորվում և հանդուրժվում ամենասարսափելի հանցագործությունները: Չնայած դրան, շարունակում ենք ընդունել ցեղասպանության մի ընկալում, որը չի համապատասխանում ներկա իրականությանը:

Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության 6-րդ հոդվածը տալիս է ցեղասպանության հետևյալ հասկացությունը.

«Յրդված 6. Ներկա կանոնադրության համաձայն, «ցեղասպանություն» բառը նշանակում է հետևյալ գործողություններից ցանկացածը կատարված ազգային, էթնիկական, ցեղական կամ կրոնական որևէ խումբ, որպես այդպիսին, լրիվ կամ մասնակի ոչնչացման մտադրությամբ.

- ա) այդ խմբի անդամների սպանությունը,
- բ) այդ խմբի անդամներին մարմնական լուրջ վնասվածքներ կամ մտավոր վնաս պատճառելը,
- գ) որևէ խմբի համար կյանքի այնպիսի պայմանների միտումնավոր ստեղծումը, որոնք ուղղված են նրա լրիվ կամ մասնակի ֆիզիկական ոչնչացմանը,
- դ) այդ խմբի միջավայրում մանկածնությունը կանխելուն միտված միջոցների իրականացումը,
- ե) երեխաների բռնի փոխանցումը մարդկային մի խմբից մյուսին»:

Այս հոդվածը, ըստ էության, կրկնում է 1948թ. կոնվենցիայի ցեղասպանության հասկացությունը՝ կրկին բացառելով Լեմկինի⁴³ առաջարկած քաղաքական ցեղասպանությունը: Ցեղասպանության այս ավերիչ հասկացությունը ենթադրում է, որ պետությունները ցեղասպանության դեմն առնելու համաձայնության գան: Այս հասկացությունը չի ներառում այն, ինչ տեղի ունեցավ Կամբոջայում, որ-

տեղ սիստեմատիկ բնաջնջվեց երկու միլիոն մարդ՝ զուտ քաղաքական նպատակներով: Դա մեկ խմբի տարբերությունն էր մյուսների նկատմամբ: Բացարձակապես անհասկանալի է այս տեսակի գործողությունների բացառումը ցեղասպանության հասկացությունից, և կարիք կա այն դասակարգելու: Թվում է, թե ուզում են հավատացնել, որ արդարացված է քաղաքական նպատակներով սպանելը:

Այս իրական փոխզիջումը շատ դրսևորումներ ունի: Օրինակ տեսնում ենք, թե ինչպես Միացյալ Նահանգների նման երկրները ոչ միայն չեն վավերացնում կանոնադրությունը, այլև չեն ստորագրում:⁴⁴ Մյուս կողմից, այլ երկրներ էլ, թեև իրենց ստորագրությունը տված հարյուր քսան երկրների շարքում են, դեռևս այն չեն վավերացրել, ինչպես և Իսպանիան: Պարզ է, որ ամեն դեպքում անհրաժեշտ է սահմանել քրեական և ընթացակարգային ելակետ, որը կարող է հաղթահարել արդարադատությանը սպառնացող խոչընդոտները: Այս օղակը, անկասկած, Միջազգային քրեական դատարանն է:

Ըստ իս՝ պարզ է նաև այն, որ Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրությունում ամրագրված ցեղասպանության հասկացությունն անբավարար է, թույլ, զուսպ և սահմանափակ: Ուստի անհրաժեշտ է այն վերանայել: Առաջինն ու ամենահարատապն այն է, որ կանոնադրությունը վավերացվի բոլոր ստորագրող պետությունների կողմից, որպեսզի երկրների թիվը հասնի գոնե վաթսուների, որպեսզի այն ուժի մեջ մտնի:⁴⁵ Երկրորդն այն է, որ վերանայվի և բարեփոխվի կանոնադրության 6-րդ հոդվածում նշված ցեղասպանության հասկացությունը, որը ֆիզիկական, կենսաբանական, մշակութային ցեղասպանությունների հետ կներառի քաղաքական ցեղասպանությունն առանց հավելյալ ենթատեքստերի, հապաղումների և տատանումների: Ըստ իս՝ որպեսզի դա հարատև չլինի, կա դրա իրագործման մի ձև. այն, որ կնքվի ևս մի արձանագրություն, որը գոնե վավերացրած երկրներին կթույլատրի արտահայտել⁴⁶ իրենց կամքը՝ զնալու այդ իրական փոխզիջմանը, առաջ տանելու պայքարը ցեղասպանության դեմ և ընդհանրապես՝ մարդու իրավունքների համար: